

Karina Szymańska-Galińska <https://orcid.org/0000-0001-9625-4811>
Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi
e-mail: kszymanska.info@gmail.com

Świadomość językowa a gwara

Streszczenie

Celem artykułu jest definicyjne scharakteryzowanie świadomości językowej oraz określenie jej roli w kontekście gwary. Analizie poddano pojęcie świadomości językowej – zarówno w ujęciach słownikowych, jak i w pojawiających się na ten temat pracach językoznawczych. Podjęto próbę skonstruowania spójnej definicji omawianego terminu oraz przedstawiono socjologiczne podstawy zagadnienia, znajdując bezpośrednie odniesienie do współczesnych zachowań komunikacyjnych i problematyki gwary.

Słowa kluczowe: świadomość językowa, gwara, kompetencja językowa, świadomość społeczna

Wprowadzenie

Rozważania odnoszące się do świadomości językowej pojawiły się w dyskursie językoznawczym już w pierwszej połowie XX wieku, natomiast w dialektologii zagadnienie to zaczęło być tematem analiz stosunkowo niedawno (Cygan, 2011; Kucharzyk, 2011: 26–38; Tambor, 2006). Stan ten wynikał z ukierunkowania na zbieranie materiału leksykalnego, gramatycznego czy fonetycznego, a więc rejestrowania konkretnych użyć gwary (Piotrowska, 2019: 322). Mało uwagi poświęcano próbom określenia procesów standaryzujących mowę, co interesuje współczesnych badaczy, nastawionych na poznanie świadomości językowej w aspekcie gwarowym. Relacja między tymi dwoma obszarami dyktowana jest również zróżnicowaną w swym skomplikowaniu, współczesną rzeczywistością językową, która wymaga ciągłych aktualizacji, pozostając dziedziną nie do końca poznaną w kontekście analiz językoznawczych. W niniejszym artykule podjęte zostaną starania umiejscowienia i określenia roli świadomości językowej w gwarze oraz przybliżenia zagadnień i bieżących problemów z nią związanych.

Świadomość językowa

Punktem wyjścia badania świadomości językowej jest jej definicyjne scharakteryzowanie oraz odniesienie do gwary, która stanowi główne tło przeprowadzanej analizy. Dotąd nie wypracowano spójnego rozumienia pojęcia świadomości językowej. Spowodowane jest to wieloma rozbieżnościami na płaszczyźnie terminologicznej, a przede wszystkim w kontekście ustalenia zakresu i składowych omawianego zagadnienia. Różnice wynikają z przyjmowanych perspektyw badawczych, rozpoznania w ujęciu czysto lingwistycznym, ale i społecznym, psychologicznym czy filozoficznym.

Wspólnym mianownikiem naukowych hipotez jest jednak język, który będąc tworem żywym i nieustannie ewoluując, dyktuje konieczność badawczych aktualizacji.

Pojęcie świadomości językowej w literaturze językoznawczej

Pojęcie świadomości językowej rozumiane jest różnie zarówno w ujęciach słownikowych, jak i w pojawiających się na ten temat pracach językoznawczych.

Podjmując próbę zdefiniowania tego złożonego określenia, należałoby odnieść się najpierw do samego zagadnienia świadomości, które jak wskazuje Stanisław Cygan (2002: 47), występuje w wielu kontekstach. Mówi się bowiem między innymi o świadomości politycznej, historycznej, religijnej, narodowej, kulturowej czy właśnie językowej (Cygan, 2002: 47). Świadomość postrzega się zarówno w wymiarze społecznym (zbiorowym), jak i jednostkowym (indywidualnym), wyróżniając ponadto aspekt świadomości i samoświadomości (Cygan, 2002: 47). Lech Ostasz (1995) przybliżył potoczne rozumienie świadomości, opisując je jako „zdawanie sobie sprawy” czy symptom „wiedzenia”, które jest „wiedzeniem nieookreślonym”, polegającym na dostrzeżeniu czegoś, na możliwości poszerzenia swojej wiedzy i zmiany własnego zachowania.

Świadomość w ujęciu językowym jest pojęciem lingwistycznym, nie oznacza to jednak, iż jest ono rozumiane w tym zakresie jednakowo.

Słownik terminologii językoznawczej świadomość językową definiuje jako: „uprzytomnienie sobie tkwiących w podświadomości społecznych norm językowych [...], ważne zwłaszcza w momentach wahania się co do poprawności danej formy lub wyrazu” (Gołąb, Heinz, Polański, 1968: 568). Opis ten zgodny jest z teorią S. Szobera, który o świadomości językowej pisał w kontekście uzmysłowienia sobie przez użytkowników języka nie tylko „co mówią”, ale także „jak mówią” (Cygan, 2002: 48). To również zdawanie sobie sprawy ze stanu rzeczywistości językowej, czego rezultatem według W. Chlebda (1995: 20) jest tematycznie określony konstrukt mentalny.

Świadomość językowa rozumiana jest również jako umiejętność wydawania opinii na temat języka. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego* podaje, że jest to „zdolność formułowania sądów o wyrażeniach językowych (na przykład o ich poprawności czy walorach stylistycznych) i o stosunkach zachodzących między nimi (takich jak synonimia, sprzeczność). W różnym stopniu charakteryzuje ona każdego użytkownika języka” (Polański, 1993: 544). Podobną definicję podaje to samo źródło pod hasłem *intuicja językowa*:

„Znajomość języka charakteryzująca każdego spośród jego użytkowników i pozwalająca mu wydawać opinie o takich aspektach wypowiedzeń, jak poprawność (gramatyczność) czy niepoprawność (niegramatyczność), sensowność i nonsensowność, synonimiczność, parafrazowalność” (Polański, 1993: 231–232). Tym samym należy rozumieć, iż terminy *świadomość językowa* i *intuicja językowa* traktowane są w językoznawstwie zamiennie, przy czym Cygan podaje za Chomskim, iż „intuicja jest niejawną kompetencją, czyli wiedzą językową nie do końca uświadamianą” (Cygan, 2002: 48, za Chomsky, 1977: 183–256).

Pojęcie świadomości językowej postrzegane jest ponadto w aspekcie poczucia językowego. W *Encyklopedii języka polskiego* hasło to rozumiane jest jako „społecznie uwarunkowana psychiczna wrażliwość osób mówiących danym językiem, która umożliwia im odróżnienie form zgodnych lub niezgodnych z obowiązującą aktualnie normą językową” (Urbańczyk, 1992: 254). To także zwerbalizowana, indywidualna, osobista i konkretna wiedza odnosząca się do poprawności, stosowności i grzeczności językowej. Poczucie językowe pozwala zatem odczytać lub nie odczytać daną formę jako obraźliwą, wulgarną, kolokwialną lub eufemistyczną, co uzależnione jest od indywidualnej wrażliwości językowej (Podracki, 1998: 303–304). Lingwiści asocjują poczucie językowe z kompetencją językową, czyli wiedzą, regułami językowymi uznawanymi przez daną społeczność za prawidłowe (Pisarek, 1977: 78) oraz niezbędne dla efektywności aktów komunikacji (Zgółka, 1980).

Świadomość językowa jako kompetencja językowa pojawia się również w ujęciu socjolingwistycznym. S. Gajda (1987: 586) twierdzi: „Można zatem świadomość językową traktować i jako odbicie rzeczywistości praktyki językowej, i jako swoisty mechanizm programujący i regulujący zachowania językowe, czyli jako naturalną wewnętrzną normę językową [...]”. Funkcjonująca w przestrzeni społecznej świadomość językowa to „całość żywotnych w społeczeństwie – lub jakiejś grupie społecznej – sądów i wyobrażeń związanych z językiem w ogóle, czyli różnymi zjawiskami języka oraz jego funkcjonowaniem” (Bartol-Jarosińska, 1986: 27). W ten sposób również w kategorii socjolingwistycznej definiowane pojęcie plasuje się w obszarze poglądów na język.

Często spotykanym w literaturze językoznawczej ujęciem świadomości językowej jest pogląd Andrzeja Markowskiego, według którego świadomość językowa to ogół sądów i postaw zajmowanych wobec języka przez jego użytkowników (Markowski, 1992: 198). Autor wyróżnia ponadto kilka poziomów świadomości językowej. Najniższy poziom uzmysławia fakt, iż inni ludzie mówią inaczej i powoduje wyśmiewanie się z tego. Wyższy poziom zawiera dostrzeganie różnych odmian języka i świadomość, że ja mówię tak, ponieważ w ten sposób mówią wszyscy w moim otoczeniu. Ostatni, najwyższy poziom to uzasadnienie swoich poglądów na język na podstawie wiedzy zdobytej w szkole (Markowski, 1992), dlatego można stwierdzić, że świadomość językowa stoi w korelacji z wiedzą oraz kompetencją językową.

Na ścisłą zależność między świadomością i kompetencją językową wskazują Podracki i Porayski-Pomsta, konstatując: „im wyższą kompetencję językową prezentuje użytkownik języka, tym lepsza jest jego świadomość językowa, i vice versa: im bogatsza jest świadomość językowa użytkownika języka, tym sprawniej działa on za pomocą języka”

(Podracki, Porayski-Pomsta, 1998: 83). Porayski-Pomsta oddziela zagadnienie kompetencji językowej od świadomości językowej, rozumiejąc tę ostatnią jako pojęcie nadrzędne, odnoszące się do postawy użytkownika wobec języka i zależne między innymi od kompetencji językowej, która wpływa na wykonanie językowe (Porayski-Pomsta, 1994: 86).

W podobnym tonie wyraża się Stanisław Cygan, który uzależnia stopień świadomości językowej od czynników wrodzonych, ale i „od wiedzy nabytej przez obserwację, doświadczenia życiowe, kształcenie” (Cygan, 2002: 52). Autor definiuje omawiane zjawisko jako zdolność do refleksji nad językiem, która może wyrażać się „w formułowaniu komentarzy językowych, sądów, opinii, ocen zachowań językowych, w dokonywaniu autokorekty i korekty językowej w toku mówienia itp.” (Cygan, 2002: 52).

Naukowcy prezentują różne ujęcia problemu świadomości językowej, oddzielając ją między innymi od pojęcia świadomości lingwistycznej. Bugajski (1999) przez świadomość językową rozumie znajomość języka, która pozwala jego użytkownikom na swobodne posługiwanie się językiem ojczystym, czyli budowanie i rozumienie coraz to nowych wypowiedzi. Oznacza to świadome posługiwanie się językiem przez użytkownika, nawet jeśli brakuje mu wiedzy językoznawczej.

Świadomość lingwistyczna to z kolei znajomość praw budowy, reguł i rozwoju języka, którą posiadają zawodowi językoznawcy i osoby z przygotowaniem lingwistycznym (Bugajski, 1999).

Odwołując się do przytoczonych powyżej definicji, niezależnie od reprezentowanych stanowisk, można stwierdzić za Krzysztofem Maćkowiakiem, że świadomość językowa to: „zdolność ludzi do gromadzenia i analizowania wiedzy, sądów i poglądów o charakterze lingwistycznym, za pomocą których regulujemy proces komunikacji werbalnej” (Maćkowiak, 2011: 44). Konstatując dalej, świadomość językowa użytkownika oraz będący jej rezultatem proces werbalny, uzależnione będą od poziomu teźże świadomości, a co za tym idzie kompetencji lub wiedzy językowej po części uwarunkowanej cechami środowiskowymi, w dużej mierze zależnej jednak od umiejętności nabytej w procesie kształcenia.

W myśl powyższej definicji, skonstruowanej na podstawie przedstawionych materiałów językoznawczych, można stwierdzić, że świadomość językowa jest pojęciem niejednoznacznym i różnie rozumianym przez uczonych. Badania tego obszaru zmierzają do określenia poziomu, przejawów i ilustracji świadomości językowej oraz opisują zakres refleksji nad językiem. Mimo postulatu szeroko zakrojonych analiz tego tematu jest on nadal niewystarczająco zbadany, a zmieniająca się rzeczywistość językowa implikuje nieustanną aktualizację tychże zagadnień.

Świadomość językowa a gwara

W poprzednim rozdziale przedstawiono lingwistyczny i socjolingwistyczny zarys świadomości językowej. W odniesieniu do gwary należy odnaleźć jej socjologiczne podstawy, z czym łączy się pojęcie świadomości społecznej wyrażonej jako wspólnota postaw i przekonań. Stanisław Ossowski świadomość społeczną definiuje jako: „pojęcia, obrazy, przekonania i oceny, które są mniej lub więcej wspólne ludziom pewnego środowiska

i które w świadomości poszczególnych jednostek umacnia wzajemna sugestia, umacnia przekonanie, że dzielą je również inni członkowie tej samej grupy” (Ossowski, 1957: 11). Marek Ziółkowski wyróżnia z kolei dwie podstawowe warstwy świadomości społecznej, z których pierwsza to indywidualne przekonania ludzi komunikujących się ze sobą, natomiast druga to „mowa, pismo, obraz i czyn”, czyli wszystkie przekazy komunikacyjne, od codziennych rozmów, przez debaty intelektualne, literaturę, prasę, reklamę, po oficjalne uroczystości (Ziółkowski, 2015: 50–51). Socjolog ten wskazuje na rolę języka w świadomości społecznej, która według Piotra Sztompki nie ogranicza się jedynie do bycia narzędziem przekazu czy „instrumentem idei”, zajmując miejsce dużo ważniejsze i będąc ideą samą w sobie (Sztompka, 2009: 288).

Wskazując za Sagan-Bielawą, świadomość społeczna „łączy postrzeganie języka jako wartości absolutnej z oceną poszczególnych elementów językowych i grup, które się nimi posługują” (Sagan-Bielawa, 2017: 212). Powstała na tej płaszczyźnie świadomość wspólnoty języka podbudowuje tożsamość grupy, która powiązana jest najczęściej z jakimś terytorium, stąd też tak istotne są ograniczone geograficznie formy językowe, które pozwalają odróżnić „tutejszych” od „obcych” (Sagan-Bielawa, 2017). W ten sposób znajdujemy bezpośrednie odniesienie do gwary, która poprzez świadomość językową stwarza możliwość określenia się, samouświadomienia w kontekście miejsca, własnej historii i więzi terytorialnej. Świadomość odrębności językowej wzbudza poczucie przynależności do grupy, a znajomość słów akceptowanych i używanych wyłącznie w danym środowisku umożliwia nazwanie określonego fragmentu rzeczywistości. Gwara jest zatem determinantem tożsamości regionalnej, który spełnia się przez świadomość językową.

Warto podkreślić rolę kompetencji językowej, która mimo ujęć językoznawczych definiujących ją także w kategorii synonimu świadomości językowej, na potrzeby niniejszego artykułu traktowana jest jako element na tę świadomość się składający. Przyjmując bowiem, że kompetencja językowa obejmuje określony repertuar odmian, stylów i wariantów lingwistycznych, w tym gwar, którymi dysponują użytkownicy języka (Mrózek, 2002: 545), warunkuje ona zdolność do tak zwanego „przełączania rejestrów (kodów)” (Mrózek, 2002: 545) językowych. Decyzja o wyborze odpowiedniej wersji wypowiedzi następuje w wyniku diagnozy sytuacji komunikacyjnej i świadomości celów, jakie w tej sytuacji mogą być realizowane. Robert Mrózek możliwość taką wiąże głównie z uczestnikami dialogu, „którzy wywodząc się ze środowiska gwarowego, opanowali odmianę ogólną i mogą ocenić przydatność (stosowność) sytuacyjną tej odmiany oraz gwary w akcie porozumiewania się” (Mrózek, 2002: 545). Poprzez kompetencję świadomość językowa pozwala więc zdecydować użytkownikowi, czy i kiedy użyć gwary.

Zdolność adekwatności komunikacyjnej jest niezwykle istotna we współczesnej rzeczywistości językowej. Jak podaje Halina Pelcowa (2017: 238) „gwara jest zarówno wartością, jak i antywartością”. Z jednej strony postrzegana jako wykładnik tożsamości grupowej – regionalnej i lokalnej, z drugiej przekłada się na brak postępu cywilizacyjnego, zacofania czy też brak wykształcenia (Pelcowa, 2017). Język gwarowy osadzony jest w konflikcie między przeszłością a teraźniejszością i mimo obserwowanego powrotu, odnawiania i podnoszenia prestiżu gwary nie wróci on do statusu prymarnego kodu komunikacyjnego. Świadomość językowa stanowi niejako językowy kompromis, niwelując

użycie gwary w sytuacjach oficjalnych, ale pozwalając jej jednocześnie zaistnieć na płaszczyznach współcześnie do tego pretendujących (takich jak twórczość artystyczna, literacka, kultywowanie tradycji i kultury regionalnej, działalność integracyjna, promocyjna, eventowa, powrót do „małych ojczyzn”).

Zagadnienie świadomości językowej w kontekście gwary znajduje swoje odzwierciedlenie także na płaszczyźnie współczesnych norm zachowań komunikacyjnych. Przejawiają się one w zmianach i ewolucji samego systemu językowego, któremu z jednej strony towarzyszył proces poszerzania społecznego kręgu użytkowników języka ogólnonarodowego, z drugiej – językowa dezintegracja wiejskich wspólnot komunikatywnych, dawniej jednolitych gwarowo (Mrózek, 2002: 546). W efekcie czynniki te wpłynęły na „zanikanie odrębności regionalnych i na dezintegrację języka ogólnego w środowiskach miejskich przez wnoszenie do jego struktury prowincjonalizmów, dialektyzmów i socjolektyzmów” (Mrózek, 2002: 546). Różnicującą się w ten sposób świadomość językowa użytkowników przejawia się w pragmatycznym stosunku do języka, stopniowym odchodzeniu od jego wartości estetycznych oraz od racjonalizacji tradycji językowej. W tym kontekście Mrózek pisze o „kryzysie normy” oraz „zatarciu granic” między formą użytkową a wzorcową (Mrózek, 2002: 546). Markowski i Satkiewicz wyjaśniają, że na destabilizację normy, dla której zasobem wzorców językowych stała się odmiana mówiona, wpływ miał brak konsekwentnego opisu i kodyfikacji normy, która w istocie jest dwupoziomowa. Składa się na nią poziom niższy, czyli forma użytkowa, potoczna, odpowiadająca kontaktom i zachowaniom o charakterze nieoficjalnym, oraz poziom wyższy, pretendujący do normy wzorcowej, właściwej dla publicznych, oficjalnych zachowań (Markowski, Satkiewicz, 1996: 23). Można stwierdzić, iż na współczesne zachowania komunikacyjne nakłada się kilka warstw: od języka preferującego instrumentalną sprawczość i ekonomiczność, urozmaiconą strukturami środowiskowymi, po „język jako wartość autoteliczną (w tym kulturotwórczą, narodową, etyczną i estetyczną)” (Markowski, Satkiewicz, 1996: 23). Prowadzi to do dezorientacji użytkowników języka, którzy – abstrahując od ambiwalencji form języka ogólnego – często nie są świadomi użycia form gwarowych, ponieważ nie potrafią odróżnić ich od konstrukcji ogólnopolskich. W tym ujęciu Halina Pelcowa pisze o „świadomości selekcyjnej”, obejmującej tylko poszczególne fragmenty rzeczywistości językowej i wybrane elementy systemu gwarowego. W praktyce zjawisko to sprowadza się do eliminacji szczególnie wyrazistych właściwości gwarowych, a pozostawianiu innych tudzież wyzbywaniu się określonych słów lub form tylko dlatego, że występowały one zawsze na tym terenie, przez co uznawane są za gwarowe (Pelcowa, 2017: 240). Stan ten doskonale obrazuje komentarz Małgorzaty Witaszek-Samborskiej, która omawiając składnię gwary poznańskiej w kontekście wpływu języka niemieckiego, uważa, że „powodem tak długotrwałego utrzymywania się kalk składniowych jest nieświadomość użytkowników języka, niezdarzących sobie sprawy z faktu, że używane przez nich konstrukcje nie są ogólnopolskie i w dodatku stanowią rodzaj zapożyczenia z języka obcego” (Witaszek-Samborska, 1999: 47).

Podsumowanie

Niedostateczna znajomość własnych cech językowych, zanik granic między językiem potocznym a normą oficjalną ma niezwykle istotny wpływ na funkcjonowanie gwary w świadomości językowej użytkowników. Koreluje ona z różnym poziomem posiadanej kompetencji językowej, a co za tym idzie adekwatności komunikacyjnej w procesie użycia form gwarowych. Sama gwara poprzez świadomość językową identyfikuje i osadza jej użytkowników w lokalnej rzeczywistości, stanowi czynnik integrujący i determinujący tożsamość regionalną. W końcu świadomość językowa w ujęciu społecznym wyraża rolę języka postrzeganą jako „mowa, pismo, obraz i czyn”, a nawet ideę i wartość samą w sobie, co znajduje odzwierciedlenie w gwarze jako naszej historii i dziedzictwie zamkniętych w języku.

Bibliografia

- Bartol-Jarosińska D. (1986), *Świadomość językowa robotników warszawskich. Studium leksykalno-semantyczne*, Warszawa.
- Bugajski M. (1999), *Świadomość językowa a świadomość lingwistyczna. Społeczne i naukowe potrzeby kultury języka*, [w:] J. Miodek (red.), *Mowa rozświetlona myślą*, Wrocław.
- Chlebda W. (1995), *Fatum i nadzieja. Szkice do obrazu samoświadomości językowej dzisiejszych Rosjan*, Opole.
- Chomsky N. (1977), *Preliminaria metodologiczne*, [w:] B. Stanosz (oprac.), *Lingwistyka a filozofia*, Warszawa.
- Cygan S. (1999), *Świadomość językowa środowisk wyzbywających się gwary (na przykładzie mieszkańców kieleckiej wsi Lasocin)*, maszynopis nieopublikowanej pracy doktorskiej, napisanej pod kierunkiem prof. dr Barbary Bartnickiej, Kielce–Warszawa.
- Cygan S. (2002), *Zagadnienie świadomości językowej w literaturze językoznawczej*, „*Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica*”, nr 1(6).
- Cygan S. (2011), *Przejawy świadomości językowej mieszkańców wsi końca XX wieku na przykładzie Lasocina na Kielecczyźnie*, Kielce.
- Gajda S. (1987), *Nauka o kulturze języka*, „*Polonistyka*”, z. 8.
- Gołąb Z., Heinz A., Polański K. (1968), *Słownik terminologii językoznawczej*, Warszawa–Kraków.
- Kucharzyk R. (2011), *Badania świadomości językowej mieszkańców wsi*, „*Pracownicy Językowy*”, nr 4.
- Maćkowiak K. (2011), *U źródeł polskiej świadomości językowej (X–XV wiek)*, Poznań.
- Markowski A. (1992), *Polszczyzna końca XX wieku*, Warszawa.
- Markowski A., Satkiewicz H. (1996), *Kultura języka w powojennej Polsce*, [w:] J. Miodek (red.), *O zagrożeniach i bogactwie polszczyzny*, Wrocław.

- Mrózek R. (2002), *Świadomość językowa i zachowania komunikacyjne a środowisko gwarowe*, [w:] H. Synowiec (red.), *W kręgu zagadnień dydaktyki języka i literatury polskiej: księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Edwardowi Polańskiemu*, Katowice.
- Ossowski S. (1957), *Struktura klasowa w społecznej świadomości*, Wrocław.
- Ostasz L. (1995), *Teoria świadomości i podświadomości*, Kraków.
- Pelcowa H. (2017), *Gwara w kontakcie – gwara w konflikcie*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. XIV.
- Piotrowska W. (2019), *Badanie świadomości językowej mieszkańców wsi na Kurpiach – prolegomena*, „Prace Filologiczne”, t. 73.
- Pisarek W. (1977), *Poczucie językowe, znajomość języka i praktyka językowa*, „Socjolingwistyka”, nr 1.
- Podracki J. (red.) (1998), *Szkolny słownik nauki o języku*, Warszawa.
- Podracki J., Porayski-Pomsta J. (1998), *Przygotowanie nauczycieli do edukacji językowej*, [w:] W. Miodunka (red.), *Edukacja językowa Polaków*, Kraków.
- Polański K. (red.) (1993), *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław.
- Porayski-Pomsta J. (1994), *Umiejętności komunikacyjne dzieci w wieku przedszkolnym. Studium psycholingwistyczne*, Warszawa.
- Sagan-Bielawa M. (2017), *Język jako element świadomości społecznej (na przykładzie Polski po 1918 roku)*, „LingVaria”, nr 2(24).
- Szober S. (1937), *Na straży języka. Szkice z zakresu poprawności i kultury języka polskiego*, Warszawa.
- Sztompka P. (2009), *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków.
- Tambor J. (2006), *Mowa Górnoślązaków oraz ich świadomość językowa i etniczna*, Katowice.
- Urbańczyk S. (red.) (1992), *Encyklopedia języka polskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Witaszek-Samborska M. (1999), *Składnia*, [w:] M. Gruchmanowa, B. Walczak (red.), *Słownik gwary miejskiej Poznania*, Warszawa–Poznań.
- Zgółka T. (1980), *Język. Kompetencja. Gramatyka. Studium z metodologii i lingwistyki*, Poznań–Warszawa.
- Ziółkowski M. (2015), *Teoria socjologiczna a transformacja społeczeństwa polskiego*, Warszawa.

Abstract

Linguistic awareness and dialect

The aim of this article is to provide a definitional characterization of linguistic awareness and to define its role in the context of dialect. The concept of linguistic awareness was analysed – both in dictionary terms and in linguistic works appearing on this subject. An attempt was made to construct a coherent definition of the discussed term and the sociological foundations of the issue were presented, finding a direct reference to contemporary communication behaviour and dialect issues.

Keywords: linguistic awareness, dialect, language competence, social awareness